

Чорноморський національний університет імені Петра Могили

С Х В А Л Е Н О
Вченою радою ЧНУ
ім. Петра Могили

Протокол № 11
“29” серпня 2025 р.

З А Т В Е Р Д Ж Е Н О
В.о. ректора ЧНУ ім. Петра Могили

Леонід КЛИМЕНКО

“29” серпня 2025 р.

ПРОГРАМА

АТЕСТАЦІЙНОГО ЕКЗАМЕНУ

для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти
зі спеціальності 014 Середня освіта / А4 Середня освіта
предметної спеціальності 014.03 Середня освіта (Історія та громадянська
освіта) / А4.03 Середня освіта (Історія та громадянська освіта)
галузі знань 03 Гуманітарні науки / А Освіта

Перший проректор

Юрій КОТЛЯР

Декан факультету політичних наук

Анастасія ХМЕЛЬ

Завідувач кафедри історії

Ірина МІРОНОВА

*Програма схвалена
на засіданні кафедри історії
(Протокол № 1 від 19 серпня 2025 року)*

Миколаїв – 2025 р.

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Атестація здобувачів вищої освіти (далі – атестація) складається з атестаційного екзамену з дисциплін громадянської та історичної освітньої галузі, методики їх навчання та викладання та захисту кваліфікаційної роботи. Атестація є перевіркою теоретичних знань і практичних навичок, важливим завершальним етапом у підготовці фахівця для роботи у закладах загальної середньої освіти.

Рекомендована програма атестації складена на основі освітньо-професійної програми «Середня освіта (Історія та громадянська освіта. Правознавство)», робочих програм освітніх компонентів, що забезпечують підготовку за спеціальністю А4 Середня освіта А0.3 Середня освіта (Історія та громадянська освіта) другого (магістерського) рівня вищої освіти.

Метою атестаційного екзамену є оцінювання фахових знань і когнітивних умінь як складників професійних компетентностей випускників освітньо-професійної програми «Середня освіта (Історія та громадянська освіта. Правознавство)» другого (магістерського) рівня вищої освіти з використанням загальнодержавних методів комплексної діагностики.

Програма атестаційного екзамену зі спеціальності побудована на основі освітніх компонент, що входять до програми підготовки здобувачів другого (магістерського) рівня і забезпечують основу теоретичної підготовки до виконання компетентностей, необхідних для виконання всіх трудових функцій за професійною кваліфікацією відповідно до професійного стандарту «Вчитель закладу загальної середньої освіти» (затверджений наказом Міністерства освіти і науки України від 29.08.2024 № 1225).

Атестаційний екзамен за спеціальністю формує наступні компетентності та результати навчання.

Інтегральна компетентність. Здатність вирішувати складні задачі, проблеми в галузі освіти, що передбачає здійснення інновацій та/або проведення педагогічних досліджень і характеризується комплексністю і невизначеністю педагогічних умов організації освітньо-виховного процесу в закладах загальної середньої освіти.

Загальні компетентності (ЗК):

ЗК1. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.

ЗК2. Здатність використовувати цифрові освітні ресурси, інформаційні та комунікаційні технології у професійній діяльності.

ЗК3. Здатність планувати та управляти освітньою діяльністю, забезпечувати та оцінювати якість виконуваних робіт.

ЗК4. Здатність виявляти та вирішувати проблеми у сфері професійної діяльності, бути критичним і самокритичним.

ЗК5. Здатність генерувати нові ідеї (креативність) та приймати обґрунтовані рішення.

ЗК6. Здатність розробляти та презентувати освітні проекти, управляти ними та мотивувати виконавців на досягнення спільної мети.

ЗК7. Здатність здійснювати науково-педагогічні дослідження, прогнозувати та презентувати їх результати.

ЗК8. Письмове й усне професійне спілкування державною мовою, вміння використовувати знання другої (іноземної) мови для навчальної та наукової діяльності.

ЗК9. Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства; усвідомлення цінності української та громадянської ідентичності, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина.

Компетентності спеціальності: фахові (ФК), предметні (ПК)

ФК1. Здатність до поглиблення знань і розуміння предметної області та професійної діяльності.

ФК2. Здатність використовувати інновації у професійній діяльності.

ФК3. Здатність здійснювати моніторинг власної педагогічної діяльності і визначати потреби, перспективи та наявні ресурси для професійного розвитку впродовж життя.

ФК4. Здатність до моделювання змісту навчання, формування в учнів ключових компетентностей та здійснення інтегрованого навчання.

ФК5. Здатність використовувати ефективні шляхи мотивації учнів до саморозвитку, спрямовувати їх на прогрес і формувати у них обґрунтовану позитивну самооцінку.

ФК6. Здатність до конструктивної та безпечної взаємодії з учасниками освітнього процесу, забезпечувати функціонування безпечного та інклюзивного освітнього середовища.

ФК7. Здатність формувати в учнів культуру академічної доброчесності та дотримуватися її принципів у власній професійній діяльності.

ФК8. Здатність працювати у міжнародному контексті і реалізовувати спільні проекти предметної області з європейськими та євроатлантичними інституціями.

ФК9. Вміння спрямовувати виховний процес, спираючись на набуті знання, психологічні особливості різних вікових груп учнів, моральні й духовні засади; здатність прищеплювати шанобливе ставлення до національних надбань і провадити громадянсько-патріотичне виховання серед молоді; використовуючи історичний досвід людства, поєднувати національні й загальнолюдські цінності.

ПК1. Знати закони наукового, соціального і професійного мислення, володіння комплексним, інтеграційним, історичним, динамічним, ситуаційним, системним підходами до наукового аналізу, здатність практично послуговуватись методами історичного дослідження.

ПК2. Вміти визначати та застосовувати теоретичні поняття, положення, концепції для аналізу й пояснень історичних фактів, явищ, процесів, використовувати комплекс наукових дефініцій для вирішення науково-практичних завдань.

ПК3. Знати та розуміти наукові основи певної тематичної області, методології дослідження історичного процесу у національному, європейському та світовому контекстах.

ПК4. Оволодіння основними історичними концепціями, поняттями, судженнями; здатність критично оцінювати результати наукових досліджень, висувати гіпотези, вибудовувати моделі процесів і явищ української та всесвітньої історії.

ПК5. Здатність забезпечувати в освітньому середовищі сприятливі умови для кожного учасника освітнього процесу, залежно від його індивідуальних потреб, можливостей, здібностей та інтересів.

ПК6. Здатність орієнтуватися в інформаційному просторі, здійснювати пошук і критично оцінювати інформацію, оперувати нею у професійній діяльності.

ПК7. Прагнення до саморозвитку та самовдосконалення у науково-педагогічній діяльності, обізнаність у власних силах, здатність до рефлексії та самоаналізу.

ПК8. Виявляти знання та розуміння наукових основ певної тематичної області, методології дослідження історичного процесу у національному, європейському та світовому контекстах та вміти моделювати їх у зміст навчання відповідно до обов'язкових результатів навчання.

ПК9. Здатність до соціальної комунікації; розуміння та сприйняття принципів толерантності, соціальної справедливості, доброчесності, вміння втілювати їх у власні моделі поведінки, здатність попереджувати та вирішувати конфлікти.

Відповідно до освітньої програми очікувані **результати навчання** включають:
загально-предметні (РН), фахові (ПРН)

РН1. Демонструє вміння застосовувати знання з психології, педагогіки, фундаментальних і прикладних наук (відповідно до предметної спеціальності) у практичних ситуаціях здійснення освітньої діяльності, поглиблює знання з предметної області.

РН2. Демонструє вміння використовувати цифрові освітні ресурси, інформаційні та комунікаційні технології для пошуку, обробки та обміну інформацією у професійній діяльності, презентації власних та спільних результатів, реалізації дистанційного та змішаного навчання тощо.

РН3. Називає і описує основні принципи, функції, сучасні форми та методи управління освітньої діяльності, демонструє вміння планувати й управляти освітньою діяльністю, забезпечувати та оцінювати її якість.

РН4. Формулює наявні проблеми у сфері освітньої діяльності, демонструє навички їх критичного аналізу, генерує нові ідеї, аргументує можливі шляхи їх вирішення та критично оцінює їх спроможність.

РН5. Описує методику розробки освітніх проєктів, пояснює зміст та призначення їх етапів, аналізує спроможність управління процесом їх впровадження, прогнозує очікувані результати.

РН6. Визначає і характеризує основні принципи, закони та методики науково-педагогічних досліджень; описує апарат науково-педагогічного дослідження, демонструє навички презентації результатів науково-педагогічного дослідження.

РН7. Визначає, аналізує та характеризує педагогічні інновації, демонструє вміння їх практичного застосування у професійній діяльності.

РН8. Описує показники якості педагогічної діяльності, аналізує можливі впливи на них внутрішніх і зовнішніх чинників, визначає індивідуальні професійні потреби, шляхи покращення власної педагогічної майстерності, обирає ресурси для професійного розвитку впродовж життя.

РН9. Демонструє уміння класифікувати, упорядковувати і узагальнювати навчальний матеріал відповідно до умов освітнього процесу, потреб формування ключових компетентностей та інтегрованого навчання.

РН10. Називає і аналізує шляхи мотивації учнів до саморозвитку, демонструє вміння розробляти план практичної реалізації для формування адекватної позитивної самооцінки й я-ідентичності.

РН11. Демонструє уміння забезпечувати конструктивну та безпечну взаємодію з учасниками освітнього процесу.

РН12. Знає та дотримується умов функціонування безпечного та інклюзивного освітнього середовища.

РН13. Демонструє здатність діяти автономно і в команді.

РН14. Демонструє дотримання культури академічної доброчесності у власній діяльності та демонструє вміння формувати її в учнів.

РН15. Демонструє знання основних положень нормативно-правових документів щодо професійної діяльності, обґрунтовує необхідність використання інструментів демократичної правової держави у професійній, громадській діяльності та прийняття рішень на засадах поваги до прав і свобод людини в Україні.

РН16. Інтегрує знання основ теорії держави і права, публічного, приватного права у професійну діяльність, проєктує знання з основ правознавства на історичні події, процеси та явища сьогодення.

РН17. Аналізує правові та інституціональні виміри співробітництва України та країн ЄС, виявляє перспективи та наслідки сучасних інтеграційних процесів і місця в них України.

РН18. Проводить якісні та актуальні дослідження у вибраній галузі знань, оцінює розуміння ключових філософських підходів до теорії, методології, методів організації науково-дослідної діяльності, втілює наукові знання у практику.

ПРН1. Застосовувати наукову критику до аналізу поглядів дослідників минулого, робити власні узагальнення щодо теоретичного і методичного рівня наукових праць з історії.

ПРН2. Знати і розуміти зміст основних напрямів і шкіл сучасної історичної науки, головних проблем у розвитку історіографії, основні аспекти теоретико-методологічного дискурсу усно історичних досліджень у просторі конструювання минулого.

ПРН3. Характеризувати існуючі парадигми історії української державності, її обумовленість та соціодинаміку на тлі світових державотворчих процесів.

ПРН4. Аналізувати правові та інституціональні виміри співробітництва України та ЄС, виявляти перспективи та наслідки сучасних інтеграційних процесів і місця в них України.

ПРН5. Орієнтуватися в міжнародному політичному житті, геополітичній обстановці, аналізувати суспільні явища й узагальнювати політичний досвід.

ПРН6. Здійснювати різні види планування освітнього процесу на різних етапах залежно від поставленої мети, індивідуальних особливостей учнів, особливостей діяльності закладу освіти.

ПРН7. Застосовувати для забезпечення суб'єкт-суб'єктного підходу в педагогічній діяльності навички координації та стимулювання навчально-пізнавальної діяльності учнів, підтримування їх прагнення до саморозвитку, розкриття їх здібностей і пізнавальних можливостей.

ПРН8. Критично оцінювати достовірність, надійність інформаційних джерел, вплив інформації на свідомість і розвиток всіх учасників освітнього процесу, на прийняття рішень.

ПРН9. Використовувати безпечне освітнє електронне (цифрове) освітнє середовище для організації та управління освітнім процесом (у тому числі під час дистанційного навчання), організації групової взаємодії, зворотного зв'язку, спільного створення електронних (цифрових) освітніх ресурсів

ПРН10. Визначати оптимальні зміст і форми професійного розвитку, критерії результативності власного навчання, працювати над саморозвитком та самовдосконаленням, активно долучатися до діяльності професійних спільнот.

ПРН11. Застосовувати в педагогічній діяльності наукові методи пізнання, спостерігати, аналізувати, формулювати гіпотези, збирати дані, проводити експерименти, аналізувати та інтерпретувати результати, створювати моделі та вивчати їхню дієвість.

ПРН12. Здатність до соціальної взаємодії, займати активну громадянську позицію та робити усвідомлений вибір в умовах сучасного політичного плюралізму.

ПРН13. Здатність до практичного застосування нових ідей, пропозицій, освітніх практик з метою цілеспрямованого вдосконалення, безперервного і самоорганізованого навчання.

ПРН14. Здатність до співпраці та інтеграції в прагненні до мети спільно з іншими людьми, відомствами, організаціями, активної участі у командній роботі, безвідносно до фонових знань та бачень визначених завдань.

ПРН15. Здатність працювати результативно в групах, щоб локалізувати, отримати та опрацювати дані для вирішення завдання дослідження та брати відповідальність за організацію періодів роботи.

ПРН16. Застосовувати сучасні підходи, методи при вивченні актуальних питань розвитку громадянського суспільства.

Компетентності, необхідні для виконання всіх трудових функцій за професійною кваліфікацією «Вчитель-магістр з історії та громадянської освіти закладу загальної середньої освіти» відповідно до вимог професійного стандарту «Вчитель закладу загальної середньої освіти» від 29.08.2024 р.:

- повага до особистості здобувача освіти й визнання пріоритету його зацікавлень, досвіду, власного вибору, прагнень, ставлення у визначенні мети та організації освітнього процесу, підтримка пізнавального інтересу й наполегливості;

- забезпечення рівного доступу до освіти кожного здобувача освіти без будь-яких форм дискримінації учасників освітнього процесу на засадах інклюзивності й безбар'єрності;

- формування нетерпимості до корупції, дотримання принципів академічної доброчесності у взаємодії учасників освітнього процесу та організації всіх видів навчальної діяльності;

- становлення вільної особистості здобувача освіти, підтримка його самостійності, підприємливості, ініціативності, впевненості в собі;

- розуміння важливості розвитку мислення й пошанування істини;

- формування культури здорового способу життя здобувача освіти, створення умов для забезпечення його гармонійного фізичного та психічного розвитку, добробуту;

- створення безпечного, вільного від насильства й цькування освітнього середовища, у якому забезпечено атмосферу довіри;

- плекання в здобувачів освіти любові до рідного краю, відповідального ставлення до довкілля; утвердження людської гідності, чесності, милосердя, доброти, справедливості, співпереживання, взаємоповаги і взаємодопомоги, поваги до прав і свобод людини, здатності до конструктивної взаємодії здобувачів освіти між собою та з дорослими;

- формування в здобувачів освіти, громадянської активності та стійкості, патріотизму, поваги до культурних цінностей українського народу, його історико-культурного надбання і традицій, державної мови; формування української національної та громадянської ідентичності, готовності до захисту незалежності й територіальної цілісності України, конституційних засад державного ладу, національних інтересів і суспільно-державних (національних) цінностей України;

- формування готовності здобувачів освіти виявляти свою громадянську позицію, що передбачає вміння аналізувати суспільне життя й ідентифікувати себе з українською нацією, суспільством, обстоювати права й свободи українського народу, готовності бути залученими до діяльності у сфері безпеки та оборони України.

Здобувач-практикант спільно з батьками, іншими законними представниками здобувачів освіти сприяє розвитку здібностей здобувачів освіти, формуванню в них навичок здорового способу життя, дбає про їхнє фізичне і психічне здоров'я; формує в здобувачів освіти усвідомлення необхідності дотримуватися Конституції та законів України, поважати людську гідність і права людини, захищати суверенітет і територіальну цілісність України; настановленням і особистим прикладом утверджує повагу до суспільної моралі та цінностей, зокрема правди, справедливості, рівності, патріотизму, гуманізму, толерантності, працелюбства; формує в здобувачів освіти прагнення до взаєморозуміння, миру, злагоди між усіма народами, етнічними, національними, релігійними групами.

Трудові функції:

A. Навчання здобувачів освіти предметів (інтегрованих курсів)

A1. Мовно-комунікативна компетентність.

A2. Предметно-методична компетентність.

A3. Інформаційно-цифрова компетентність.

Б. Партнерська взаємодія з учасниками освітнього процесу

B1. Психологічна компетентність.

B2. Емоційно-етична компетентність.

B3. Компетентність педагогічного партнерства.

В. Участь в організації безпечного та здорового освітнього середовища

V1. Інклюзивна компетентність.

V2. Здоров'язбережувальна компетентність.

Г. Проведення освітнього процесу

Г1. Прогностична компетентність.

Г2. Організаційна компетентність.

ГЗ. Оцінювально-аналітична компетентність).

Д. Безперервний професійний розвиток

Д1. Здатність до навчання впродовж життя).

ПРОГРАМА ЕКЗАМЕНУ

І. Загальні підходи до вивчення предметів громадянської та історичної освітньої галузі в закладах загальної середньої освіти.

Історія як наука. Спеціальні історичні дисципліни: археологія, генеалогія, джерелознавство, історична демографія, історична хронологія, історична картографія, нумізматики, палеографія, сфрагістика, топоніміка та ін. Світова історія та історія України.

Історичний час. Літочислення. Періодизація історії. Культурно-історичні епохи: давня історія (первісність, античність), середньовіччя, модерна історія (ранньо- і пізньоновий час, новітня історія). Сучасність. Періодизація історії України.

Історичний простір. Історична мапа: картографічне зображення та легенда. Давні історичні мапи України.

Історичні джерела. Класифікація історичних джерел: речові, словесні (усні та письмові), зображальні (візуальні), звукові (фонічні), поведінкові, конвенціональні та ін. Історична пам'ятка.

Теорія та методологія історії. Історичні поняття, факти, закономірності. Методи історичного дослідження. Усна історія.

Людина і природа: творення соціоприродного середовища; формування і розселення людини; освоєння і перетворення людиною природи в минулому й теперішньому; освоєння нових просторів; сталий розвиток, глобальні проблеми людства, зелене споживання.

Людина і світ матеріальних речей: виробництво та споживання в різні історичні епохи; матеріали й технології; знаряддя праці й предмети побуту науково-технічні винаходи, умови життя і праці в місті та селі; урбанізація; матеріальна культура аграрного, індустріального й постіндустріального суспільств; науково-технічний прогрес, роботизація, особливості різних економічних систем, постіндустріальна інформаційна економіка.

Людина і суспільство: соціум і спільноти: родини, стани, класи, нації; культурні, релігійні, етнічні та інші групи; взаємодія людей, інтереси й цінності, ідентичність і гідність людини; патріотизм; культура й цивілізація; толерантність та інклюзія; конфлікти та вирішення їх. Соціальні норми, соціальні відносини: економічні, політичні, правові, моральні тощо; традиційні й сучасні суспільства, громадянське суспільство. Сучасні соціокультурні феномени (онлайн-спільноти, субкультури, лідери думок тощо). Інформація і медіа, медіаповідомлення, медіаграмотність. Стандарти подання інформації. Інформаційні війни, їхні методи й цілі. Добір джерел інформації. Аналіз медіаповідомлень. Медіакомунікація. Медіатекст як історичне джерело. Становище жінки й чоловіка в історії та сучасному суспільстві, права спільнот і рівність, підприємливість і фінансова грамотність, фінансова безпека, постіндустріальне / інформаційне суспільство, глобалізація, міграція.

Людина і влада: політична організація суспільства; метрополії та колонії; імперії та національні держави; демократія, її переваги й ризики, форми демократії (пряма, представницька); електронна демократія, самоврядування; верховенство права; й свободи людини, протидія дискримінації; права дитини; громадянство; революції та реформи; протестні рухи, національний рух, дисидентський рух. Міжнародні відносини, міжнародні й неміжнародні збройні конфлікти, міжнародні інтеграційні об'єднання, міжнародне гуманітарне право, міжнародні стандарти захисту прав людини, механізми захисту прав людини й прав дитини, історія боротьби за права людини. Перша і Друга світові війни,

холодна війна, гібридні війни, міжнародні злочини, проблема тероризму, демократія і тоталітаризм, деколонізація і розвиток національних держав.

Держава. Функції держави. Форми державного правління: монархія (теократична, абсолютна, парламентська тощо), республіка (президентська, парламентська тощо). Форми державного устрою: унітарний, федеративний, конфедеративний. Державний режим: автократичний (персоналістський та інституційний) і демократичний (ліберальний, радикальний, консервативний). Правова держава. Соціальна держава.

Право. Законодавство: закони та підзаконні акти. Реалізація права: правовідносини; правопорушення; юридична відповідальність. Правовий режим надзвичайного стану. Правовий режим воєнного стану. Державотворчі процеси на українських землях у XX - на початку XXI ст.

Людина і світ уявлень та ідей: світогляд і цінності, ідентичність та основи її формування, наука й мистецтво; історія ідеологій і політичних течій, їхній вплив на людину й суспільство; релігія, міфи, символи; образи минулого, теперішнього й майбутнього в суспільній думці, прогнозування розвитку подій і процесів, популізм, культура й релігія в сучасному світі.

II. Педагогічні технології та методики навчання предметів громадянської та історичної освітньої галузі в закладах загальної середньої освіти

Компетентнісний, діяльнісний та особистісно орієнтований підходи до навчання. Поняття «методика навчання», «педагогічна технологія», «принцип», «метод». Класифікація педагогічних технологій. Особливості педагогічних технологій. Технологія розвитку критичного мислення. Технологія розвивального навчання. Проектна технологія. Ігрові технології. Технологія модульного навчання. Технологія дослідницького навчання.

Методики активного навчання. Інтегроване навчання (на рівні внутрішньогалузевої та міжгалузевої інтеграції).

Зміст і структура громадянської та історичної освітньої галузі за державними стандартами.

Компетентнісний потенціал громадянської та історичної освітньої галузі.

Модельні навчальні програми предметів та інтегрованих курсів громадянської та історичної освітньої галузі.

Навчальні програми предметів та інтегрованих курсів освітньої галузі.

Формування / розвиток предметних і ключових компетентностей у навчанні предметів та інтегрованих курсів освітньої галузі.

Методи й прийоми навчання предметів та інтегрованих курсів освітньої галузі.

Організація активного навчання й розвиток критичного мислення на навчальних заняттях з предметів та інтегрованих курсів освітньої галузі.

Самостійна пізнавальна діяльність здобувачів освіти, зокрема навчально-дослідницька, на заняттях з предметів та інтегрованих курсів освітньої галузі.

Структура історичних знань (факт, подія, явище, процес, закономірність, передумови, причини, привід, наслідки, значення, поняття, судження, умовиводи).

Формування історичних і громадянськознавчих суспільствознавчих понять у навчанні предметів та інтегрованих курсів освітньої галузі.

Форми організації навчання з предметів та інтегрованих курсів освітньої галузі.

Типи й структура навчальних занять. Етапи навчального заняття. Вимоги до навчального заняття з предметів та інтегрованих курсів освітньої галузі.

Сучасні засоби навчання.

Позакласна робота з предметів та інтегрованих курсів освітньої галузі та її форми

Цифрові пристрої навчального кабінету (зокрема комп'ютерні пристрої, мультимедійна дошка, принтер тощо), їхнє призначення та взаємодія.

Класифікація та призначення електронних (цифрових) ресурсів (ЕОР).

Правила й норми академічної доброчесності та авторського права під час роботи з

ЕОР.

Персональні та корпоративні дані, їх конфіденційність. Небезпеки та ризики в цифровому просторі. Кібербезпека.

Відповідальна й безпечна поведінка в цифровому просторі. Захист цифрових пристроїв, персональних даних та електронних (цифрових) освітніх ресурсів.

III. Блок тестових завдань

Блок тестових завдань №1. Управління освітнім процесом

Блок тестових завдань №2. Партнерська взаємодія з учасниками освітнього процесу.

Блок тестових завдань №3. Організація освітнього середовища.

Блок тестових завдань №4. Навчання учнів предметів / інтегрованих курсів.

Блок тестових завдань №5. Комунікація державною мовою з дотриманням норм української літературної мови.

Блок тестових завдань №6. Створення й підтримка цифрового середовища для ефективного навчання предметів та інтегрованих курсів громадянської та історичної освітньої галузі.

Блок тестових завдань №7. Методики й технології навчання предметів та інтегрованих курсів громадянської та історичної освітньої галузі.

Блок тестових завдань №8. Система теоретичних знань з предметів та інтегрованих курсів громадянської та історичної освітньої галузі, необхідна для реалізації вимог державних стандартів середньої освіти.

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Екзаменаційний контроль проводиться у відповідності до навчального плану. Питання, що виносяться на екзамен, складаються на основі навчальних програм. Повнота відповідей здобувачів вищої освіти визначається та фіксується відповідно до декількох шкал оцінювання: оцінка за підсумкову атестацію з комплексного атестаційного екзамену є сумою балів, які здобувач вищої освіти отримує за відповіді за кожним з питань, передбачених чинною програмою.

Атестаційний екзамен проводиться в усній формі. Білет складається з трьох теоретичних питань та одного практичного тестового завдання. Відповідь з кожне теоретичне питання оцінюється макс. 30 балів, за тести 10 балів (одне вірне тестове завдання = 1 бал). Загалом $30+30+30+10 = 90$ балів.

Приклад екзаменаційного білету

ЧОРНОМОРСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ПЕТРА МОГИЛИ

Рівень вищої освіти перший: магістерський

Галузь знань А Освіта

Спеціальність А4 Середня освіта

Предметна спеціальність А03 Середня освіта (Історія та громадянська освіта)

ЕКЗАМЕНАЦІЙНИЙ БІЛЕТ № 0 до атестаційного екзамену

1. Класифікація історичних джерел: речові, словесні (усні та письмові), зображальні (візуальні), звукові (фонічні), поведінкові, конвенціональні та ін.
2. Соціальні норми, соціальні відносини: економічні, політичні, правові, моральні тощо; традиційні й сучасні суспільства, громадянське суспільство.
3. Форми організації навчання з предметів та інтегрованих курсів освітньої галузі.

4. Блок тестових завдань №2. Партнерська взаємодія з учасниками освітнього процесу.

1. Про яке порушення можуть свідчити ознаки І-ІІІ?

І. Проблема з фокусуванням уваги.

ІІ. Труднощі із самоконтролем, пов'язані з роздратуванням.

ІІІ. Надлишок енергії та наявність потреби в активній діяльності.

А диспраксія

Б дислексія

В синдром дефіциту уваги та гіперактивності

Г порушення особистісного розвитку

2. Проаналізуйте інформацію і вкажіть правильний варіант заповнення пропуску.

Для дітей _____ темпераменту характерна легка збудливість почуттів, сила й стійкість їх у часі. Поведінка таких дітей енергійна й різка. Вони бурхливо реагують на подразники, їм важко переключитися на спокійнішу справу. У колективі прагнуть самостверджуватися. Охоче долучаються до різних видів діяльності. Під час спілкування з ними потрібно зважати на їхні особливості, бути спокійними й доброзичливими.

А холеричного

Б сангвінічного

В флегматичного

Г меланхолічного

3. Проаналізуйте інформацію і вкажіть правильний варіант заповнення пропуску.

Помірні фізичні навантаження вважають ефективним способом боротьби зі стресом, оскільки вони зменшують рівень _____ в організмі людини.

А дофаміну

Б кортизолу

В окситоцину

Г серотоніну

4. Проаналізуйте інформацію і дайте відповідь на запитання.

Для вирішення конфлікту між учнем та ученицею класу вчителька вибрала метод, який охоплює такі етапи:

– визначення сторін конфлікту;

– вироблення домовленості про час і місце переговорів;

– планування й організація діалогу;

– примирення.

Який спосіб залагодження конфлікту вибрала вчителька?

А посередництво

Б самоспостереження

В конфронтація

Г самоаналіз

5. Проаналізуйте інформацію і дайте відповідь на запитання.

Узагальнюючи результати педагогічної діагностики, вчителька сформулювала висновки: «Назару властива довготривала працездатність, терплячість і стриманість. Він важко пристосовується до змін у навколишньому середовищі, повільно включається в нову роботу. Йому властива інертність і негнучкість поведінки, неквапливість, але

водночас наполегливість у досягненні мети, стійкість у прагненнях і настроях».

Який тип темпераменту учня схарактеризовано?

- А сангвінік
- Б холерик
- В меланхолік
- Г флегматик

6. Проаналізуйте й доповніть речення, щоб воно стало правильним твердженням.

Утворення неадекватних механізмів пристосування дитини до школи, виявами яких є певні порушення поведінки, конфліктні стосунки з однокласниками / однокласницями й дорослими, підвищений рівень тривожності, порушення особистісного розвитку, – це

- А дезадаптація.
- Б неуспішність.
- В дисгармонія.
- Г відставання.

7. У якій з наведених ситуацій ідеться про булінг?

А У Максима мало друзів, йому змалку було складно висловлювати свої думки, а гратися на самоті подобалося більше, ніж з іншими дітьми. Мама раніше сподівалася, що син стане сміливішим, коли підросте, але в шкільному віці ситуація не покращилася.

Б Оксана та Віра подруги. Одного дня Оксана сказала Вірі, що не хоче йти з нею разом додому й не пояснила причину. Після уроків Віра побачила, що Оксана гуляла з іншими дівчатами, тому дуже засмутилася і розплакалася.

В Михайло найнижчий у класі. Його однокласник Тимур чи не щодня насміхається з нього, називає *малявкою*, *жучком*, *штовхає*, а потім каже, що не помітив.

Г Марта часто приносить до школи свої нові іграшки та грається на перерві з подругою Лізою. Вони нікого не беруть у свої ігри й не діляться іграшками з іншими дітьми.

8. Проаналізуйте й доповніть речення, щоб воно стало правильним твердженням.

Процес ототожнення (уподібнення) себе з іншим індивідом або групою, основою якого є емоційний зв'язок; набуття, засвоєння цінностей, ролей, моральних якостей іншої людини, особливо батьків; копіювання суб'єктом думок, почуттів, дій іншої людини, яка є моделлю, – це

- А ідентифікація.
- Б інтроспекція.
- В інтеракція.
- Г інтеріоризація.

9. Прочитайте речення (цифрою позначено наступне слово).

(1)*Кида*ти навчальний курс (2)*посере*дні навіть через брак (3)*часу* – вельми погане рішення, адже ви не просто втрачаєте інтерес до (4)*пізн*ання нового, а (5)*йде*те (6)*наздо*гад помилковим (7)*шля*хом.

НЕПРАВИЛЬНО виділено букви на позначення наголошених голосних у ВСІХ словах, позначених цифрами

- А 2, 3, 5, 7
- Б 1, 4, 6, 7
- В 3, 4, 5, 6
- Г 1, 2, 4, 6

10. Проаналізуйте інформацію і дайте відповідь на запитання.

Сім'я – це той простір, де формується ставлення до роботи, до професійної діяльності. Якщо батьки ставляться до роботи як до значущої частини власного життя, розглядають її як засіб самореалізації та самовираження, то дитина з раннього віку засвоює, що задоволеність життям безпосередньо пов'язана з роботою, і навпаки.

У якому варіанті найточніше визначено мету повідомлення?

А допомогти дитині зрозуміти, чому майбутня професія є засобом самореалізації та самовираження

Б пояснити, як батьки впливають на ставлення дитини до майбутньої професії

В переконати батьків ставитися з повагою до майбутнього вибору дитиною професії

Г навчити батьків, як стати для своїх дітей авторитетом і прикладом у виборі майбутньої професії

Затверджено на засіданні кафедри історії

Протокол № __ від _____ 20__ року

Завідувач кафедри _____

Ірина МІРОНОВА

Оцінювання повноти відповідей здобувачів вищої освіти здійснюється з урахуванням індивідуальних особливостей здобувачів і передбачає диференційований підхід в його організації.

При цьому враховується:

Повнота та ґрунтовність відповіді

Переконливість та аргументація при викладі думок.

Креативність поглядів.

Системний виклад думок.

Застосування вдалих ілюстративних зразків.

Вільне оперування методологією та методикою проведення досліджень.

Граматична коректність викладу.

Критерії оцінювання

1. Кожного питання атестаційного екзамену:

–**28-30 балів** виставляються студенту при глибоких і всебічних знаннях проблеми, грамотному і злагодженому логічно їх викладі, досконалому володінні понятійним апаратом, умінні підкріплювати теоретичні знання практичними висновками, здатності швидко і правильно робити умовиводи, використовувати при аналізі сучасних явищ теоретичні положення на основі вивчення основної та додаткової літератури; якщо дані правильні, повні і глибокі відповіді на всі теоретичні питання відповідно до навчальної програми дисципліни, немає помилок у виконанні, матеріал викладено грамотною мовою з дотриманням логічної послідовності;

–**25-27 бали** виставляються студенту при глибоких і всебічних знаннях проблеми, грамотному і злагодженому логічно їх викладі, досконалому володінні понятійним апаратом, умінні підкріплювати теоретичні знання практичними висновками, здатності швидко і правильно робити умовиводи, використовувати при аналізі сучасних явищ теоретичні положення на основі вивчення основної та додаткової літератури; якщо студентом дано правильні, повні відповіді на всі теоретичні питання індивідуального завдання відповідно до навчальної програми дисципліни, матеріал викладено грамотною мовою з дотриманням логічної послідовності, однак допущені незначні похибки при відповіді;

–**20-24 балів** виставляються студенту при твердому і досить повному знанні проблеми, відсутності характерних неточностей при відповідях на питання

екзаменаційного білета та на поставлені додаткові питання, умінні в основному пов'язувати теоретичний матеріал з практичними завданнями, які стоять в сучасних умовах, володінні понятійним апаратом, знанні основної літератури; якщо на запропоновані теоретичні питання дані правильні, але неповні відповіді; матеріал викладено грамотною мовою з дотриманням логічної послідовності, однак допущені несуттєві похибки або неточності у відповідях, допущена незначна помилка;

–**15-19 балів** виставляються студенту при достатньому знанні навчального матеріалу, відсутності грубих помилок при відповідях на питання екзаменаційного білета, умінні підкріплювати теоретичні знання практичними висновками, знанні основних понять і категорій; якщо відповіді на теоретичні питання в цілому правильні, але неповні, допущені неточності у формулюваннях і логічні похибки, допущені одна-дві несуттєві помилки;

–**10-14 балів** виставляються студенту, якщо відповіді на теоретичні питання неповні, допущені неточності у формулюваннях і логічні похибки;

–**5-9 балів** виставляються студенту при наявності грубих помилок у відповідях на теоретичні питання екзаменаційного білета, які свідчать про неправильне розуміння суті проблеми, невмінні підкріплювати теоретичні знання практичними висновками, незнання основного категоріального апарату, якщо відповіді на теоретичні питання містять грубі помилки, свідчать про незнання і нерозуміння відповідних розділів програмного матеріалу;

–**0-4 бали** виставляються студенту, якщо відповіді на теоретичні питання містять грубі помилки, які свідчать про незнання і нерозуміння відповідних розділів програмного матеріалу.

2. Оцінювання тестового блоку запитань.

На вирішення виноситься 10 тестових практичних питань. Кожне вірне питання оцінюється - 1 бал.

Шкала оцінювання результатів складання атестаційного екзамену: національна та ECTS

Оцінка в балах	Оцінка за національною шкалою	Оцінка за шкалою ECTS	
		Оцінка	Пояснення
90 – 100	відмінно	A	Відмінно Здобувач вищої освіти повністю оволодів теоретичним матеріалом, логічно і послідовно викладає його суть, наводить самостійно приклади й коментує їх, демонструє уміння застосувати набуті знання. Вільно висловлює свої думки, робить аргументовані висновки, самостійно наводить приклади додаткової інформації та використовує її для реалізації поставлених перед ним завдань; творчо підходить до висвітлення та виконання завдання; ознайомлений з основною літературою, рекомендованою навчальними програмами із дисциплін, з яких відбувається підсумкова атестація. При відповіді здобувач не допускає фактичних помилок. Відповідь виважена і науково обґрунтована, демонструє особистий внесок у вирішення поставленої проблеми

82 – 89	добре	В	Дуже добре Здобувачі вищої освіти виявили добре володіння теоретичним матеріалом, спроможні його узагальнювати, можуть не лише логічно і повно викласти власну думку, але й виявляють елементарні вміння аналізувати матеріал, дають власну оцінку проблемам, наводячи приклади загальновідомих аргументів на користь тих чи інших точок зору, опрацювали основну літературу, рекомендовану навчальними програмами; засвідчили систематичний характер знань, але допускають незначні помилки. Більшість теоретичних положень підтверджуються прикладами. Фактичні помилки відсутні
75 – 81	добре	С	Добре Здобувачі вищої освіти, які можуть не лише логічно і повно викладати вивчене, але й виявляють елементарні вміння аналізувати; вміють узагальнювати та систематизувати навчальну інформацію, але допускають огріхи в знаннях матеріалу, формулюванні висновків, методичних понять. Більшість теоретичних положень підтверджуються прикладами. Фактичні помилки відсутні.
67 – 74	задовільно	Д	Задовільно Здобувач освіти розкриває знання програми в неповному обсягу або часткового виконання завдання при відсутності самостійності висновків і при обмеженості знань рамками навчально- методичної літератури, здобувач вищої освіти може використовувати знання на практиці, але йому треба наполегливо працювати над виробленням високої комунікативної культури, засвоєння умінь критично ставитися до джерел та навичок вільного володіння способами викладання гуманітарних дисциплін.
60 – 66	задовільно	Е	Достатньо Здобувач може розкрити приблизно половину матеріалу. Непослідовно і незв'язно висловлює думку щодо основних проблем; губиться при необхідності навести приклади, не завжди може дати відповідь на запитання, що конкретизує його висловлення. Виклад відзначається поверховістю, недостатньою осмисленістю і логічністю, бідністю словника, значною кількістю фактичних помилок
35 – 59	незадовільно	FX	Незадовільно Здобувач епізодично відтворює теоретичний матеріал на рівні уривчастого переказування або відтворює окремі фрагменти опрацьованого матеріалу, що становить 1/3 частину загального обсягу змісту певної теми. Він в основному розуміє суть питання, але не може цілісно і точно його розкрити; участь здобувача у діалозі обмежується однією чи двома елементарними репліками, що не

			враховують ситуації спілкування. Здобувач в основному не може розкрити суті проблеми.
1 – 34	незадовільно	F	Незадовільно Здобувач не володіє навчальним матеріалом з дисциплін, що винесені на підсумкову атестацію, не ознайомлений з основною літературою; не ознайомлений з основними поняттями навчального матеріалу. Він в основному розуміє суть питання, але не може цілісно і точно його розкрити; не може застосувати набуті знання. Здобувач не спроможний продовжувати навчання чи приступити до професійної діяльності після закінчення ЗВО без проходження повторного курсу з фахових дисциплін

У випадку незгоди із результатами оцінювання здобувач вищої освіти має право звернутися до апеляційної комісії. Процедура апеляції регламентується «Положенням про атестацію здобувачів вищої освіти у Чорноморському національному університеті імені Петра Могили» від 25.04.2024 р. п. 8. с. 13-15.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Нормативно-правові акти:

1. Декларація ООН з освіти та виховання в області прав людини URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/hr_education.shtml
2. Державний стандарт базової середньої освіти: Постанова КМУ від 30 вересня 2020 р. № 898. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-deyaki-pitannya-derzhavnih-standartiv-povnoyi-zagalnoi-serednoyi-osviti-i300920-898>
3. Загальна декларація прав людини: Прийняття від 10.12.1948 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text
4. Заява Верховної Ради України «Про використання політичним режимом російської федерації ідеології рашизму, засудження засад і практик рашизму як тоталітарних і людиноненавистницьких»: Постанова Верховної Ради України від 02 травня 2023 року № 3078-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3078-IX#n10>
5. Конвенція про права дитини. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text
6. Конвенція про запобігання злочину геноциду та покарання за нього від 09.12.1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_155#Text
7. Конституція України: Основний закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР (із змінами) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
8. Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/988-2016-%D1%80#n8>
9. Концепція розвитку громадянської освіти в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 8 жовтня 2022 р. № 893-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/710-2018-%D1%80#Text>
10. Положення про атестацію здобувачів вищої освіти у Чорноморському національному університеті імені Петра Могили від 25.04.2024 р. URL: <https://chmnu.edu.ua/wp-content/uploads/Polozhennya-pro-atestatsiyu-zdobuvachiv-vishhoyi-osviti-1.pdf>
11. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 р. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>

12. Про доступ до архівів репресивних органів комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 років». Закон України. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/T150316>

13. Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні: Закон України від 8 вересня 2011 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3715-17#Text>

14. Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки. Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/317-19#Text>

15. Про правовий статус та вшанування пам'яті борців за незалежність України у XX столітті. Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/314-19#Text>

16. Про увічнення перемоги над нацизмом у Другій світовій війні 1939-1945 років». Закон України. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/T150315?an=1>

17. Про затвердження професійного стандарту «Вчитель закладу загальної середньої освіти»: Наказ МОН України від 29.08.2024 р. № 1225. URL: <https://mon.gov.ua/npa/pro-zatverdzhennia-profesiinoho-standartu-vchytel-zakladu-zahalnoi-serednoi-osvity>

18. Про затвердження рекомендацій щодо оцінювання результатів навчання. Наказ МОН України від 02.08.2024 №1093 URL: https://mon.gov.ua/storage/app/uploads/public/66a/ca0/d35/66aca0d35bf4463_777818.pdf

19. Про затвердження Рекомендацій щодо використання модифікованих програм з української мови, української літератури, історії України, географії для закладів загальної середньої освіти: Наказ МОН України від 16.05.2024 р. № 701. URL: <https://mon.gov.ua/npa/pro-zatverdzhennia-rekomendatsii-shchodo-vykorystannia-modyfikovanykh-prohram-z-ukrainskoi-movy-ukrainskoi-literatury-istorii-ukrainy-heohrafiidlia-zakladiv-zahalnoi-serednoi-osvity>

20. Про повну загальну середню освіту: Закон України від 16.01.2020 р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/651-14>

21. Освітньо-професійна програма «Середня освіта (Історія та громадянська освіта. Правознавство) галузь знань А Освіта спеціальність А4 Середня освіта (за предметними спеціальностями) предметна спеціальність А.03 Середня освіта (Історія та громадянська освіта). URL: <https://chmnu.edu.ua/wp-content/uploads/OPP-2025-r..pdf>

22. Хартія Ради Європи з освіти для демократичного громадянства й освіти з прав людини. URL: <https://www.coe.int/uk/web/compass/council-of-europe-charter-on-education-for-democratic-citizenship-and-human-rights-education>

23. Хартія фундаментальних прав Європейського Союзу. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU00303>

Основні інформаційні джерела:

1. Використання електронних освітніх матеріалів у освітньому процесі: сучасні підходи і технології Нової української школи. Випуск 1: Навчально-методичний посібник. Київ, 2023. 117 с. URL: <https://uied.org.ua/wp-content/uploads/2023/03/metodychni-rekomendacziyi.pdf>

2. Дубінський В.А. Методика викладання історії в школі: Навчально-методичний посібник для організації самостійної роботи студентів історичного факультету. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2019.

3. Лебедик Л.В., Стрельников В.Ю., Стрельников М.В. Сучасні технології навчання і методики викладання дисциплін [Текст]: Навчально-методичний посібник для слухачів курсів підвищення кваліфікації педагогічних працівників закладів середньої, професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти / Л. В. Лебедик, В. Ю. Стрельников, М. В. Стрельников. Полтава : АСМІ, 2020. 303 с.

4. Міністерство освіти і науки. Офіційний сайт. Всесвітня історія. Історія України. 6-

11 класи. Навчальні програми для закладів загальної середньої освіти. Київ : HREK-PRES, 2022. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-5-9klas/2022/08/15/Navch.progr.2022.WH.HU.6-11.pdf>

5. Інструктивно-методичні рекомендації щодо викладання навчальних предметів / інтегрованих курсів у закладах загальної середньої освіти у 2024/2025 навчальному році 7. Громадянська та історична освітня галузь. Додаток до листа МОН від 30.08.2024 1.1/15776-24. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/uploads/public/66d/ffe/c4c/66dffec4c92d2958213439.pdf>

6. Основи правознавства. 9 клас. Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти. 2022. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/programy-5-9-klas/2022/08/15/navchalna.programa-2022.osnovy.pravoznavstva-9.pdf>

7. Правознавство. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів (профільний рівень). 10-11 класи. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-10-11-klas/2018-2019/pravoznavstvo-10-11-profil-16-travnnya-2017.docx>

8. Скакальська І. Технології навчання історії. Навчальний посібник / Автор-укладач Ірина Скакальська. Кременець. 2022. [Електронне видання].

9. Яковенко Г.Г. Методика навчання історії: навчально-методичний посібник. Харків: Видавництво ХНАДУ, 2017. 324 с

Додаткова література:

1. Вихристюк М., Сальник І. Запровадження технологій мобільного навчання. *Наукові записки молодих учених*. 2022. № 10. URL: <https://phm.cuspu.edu.ua/ojs/index.php/SNYS/article/view/1977>

2. Вивчаючи міжнародне гуманітарне право : навч.-метод. посіб. 3-тє вид., перероб. та доп. / О. Козорог, Т. Короткий, І. Костюк, Т. Ремех, Н. Хендель ; за заг. ред. Т. Короткого ; УГСПЛ; ТЧХУ. Київ; Одеса: Фенікс, 2024. 252 с. URL: https://www.helsinki.org.ua/wp-content/uploads/2024/08/Vyvchaiuchy-MHP_elektronna-versiia.pdf

3. Діалоги про війну. Методичні рекомендації до використання в освітньому просторі проєкту. 2024. URL: https://mcsc.gov.ua/wp-content/uploads/2024/05/katalog_22_04-1-stysnuto-1.pdf

4. Кібербезпека: навички, які захищають не тільки під час війни. URL: https://drive.google.com/drive/folders/1dJrKMfdp-FAdYtSd_AwnsE_l3fqSbww7

5. Керівні принципи освіти в галузі прав людини для систем середньої школи (2012), розроблені Бюро демократичних інститутів і прав людини ОБСЄ. URL: <http://www.osce.org/odihr/93969>

6. Комплексні освітні візуальні матеріали з питань міжнародного гуманітарного права. URL: <https://www.helsinki.org.ua/articles/navchalni-materialy-z-mizhnarodnoho-humanitarnoho-prava-dlia-vchyteliv-videokurs-prezentatsii-ta-testy/>

7. Конституційне право України: підручник / Т.М. Слінько, Л.І. Летнянчин, Ф.В. Веніславський та ін.; за заг. ред. Т.М. Слінько. Х.: Право, 2020. 592 с.

8. Міжнародне гуманітарне право. URL: <https://mon.gov.ua/osvita-2/zagalna-serednya-osvita/mizhnarodne-humanitarne-pravo>

9. Зінорук А. В. Теоретичні аспекти інтерактивних технологій. *Міжнародний науковий журнал «Грааль науки»*. 2022. № 12–13. С. 598–591. DOI: <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.29.04.2022.101>

10. Освіта у сфері прав людини у шкільній системі Європи, Центральної Азії та Північної Америки: збірник прикладів кращих практик (2009) – посібник, розроблений Бюро демократичних інститутів і прав людини ОБСЄ спільно з Радою Європи, Управлінням Верховного комісара ООН з прав людини та ЮНЕСКО. URL: <http://www.osce.org/ru/odihr/102230?download=true>

11. Національні стандарти основ громадянських прав і держави. URL: <http://library.khpg.org/files/docs/1302876253.pdf>
12. Підберезних І. Порівняльне адміністративне право. Глава 2. С. 69-212. Адміністративне право та адміністративний процес в умовах воєнного стану в Україні : навчальний посібник : у 2-х томах. Том 2. Спеціальне адміністративне право. Європейське адміністративне право. Порівняльне адміністративне право. Адміністративний процес / В. Галунько, П. Діхтієвський, О. Гулак та ін. ; за заг. ред. В. Галунька, В. Фелика. Одеса : Видавництво «Юридика», 2024. 432 с. <https://www.ssaals.com.ua/wp-content/uploads/AP-Tom-2.pdf>
13. Підберезних І.Є., Яра О.С. Питання правового забезпечення академічної доброчесності здобувачами освіти // Юридичний науковий електронний журнал. Запорізький національний державний університет, 2023. № 7. С. 569-571. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-7/130>
14. Підберезних, І., Амбарцумян, А. (2025). Проблематика використання ігрових технологій на уроках // Наукові записки. Серія: Педагогічні науки, (218), 296-303. DOI <https://doi.org/10.36550/2415-7988-2025-1-218-296-303>
15. Підберезних І.Є., Бойко В.В. Цінності громадянської освіти в контексті євроінтеграції України // Наукові інновації та передові технології. № 5 (45). 2025. С. 1381-1392. DOI [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2025-5\(45\)-1381-1392](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2025-5(45)-1381-1392)
16. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: Наук.-метод. посібн. / О.І.Пометун, Л.В.Пироженко. За ред.. О.І.Пометун. К.: Видавництво А.С.К., 2004. 192 с.
17. Старжець В. І. Методика використання формульованого оцінювання на уроках історії. Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького ДПУ ім. І. Франка. 2023. Вип. 64. Том 2. С. 317–322.
18. Як аналізувати медіа критично. URL: https://filter.mkip.gov.ua/wp-content/uploads/2021/08/12d-s_universal_handouts1.pdf
19. Як викладати питання з міжнародного гуманітарного права на уроках історії, громадянської освіти та основ правознавства. Методичні матеріали для вчителя. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/metodichni%20recomendazii/2022/09/27/Pro.metod.rekom.shchodo.vykl.mizhn.hum.prava-4.2698-22.vid.27.09.2022.pdf>
20. Андрущенко В. Л., Федосов В. М. Запорозька Січ як український феномен. Київ, 1995.
21. Багалій Д. Нарис української історіографії. Київ, 1994. 288 с.
22. Баран В. К. Україна 1950–1960 рр.: еволюція тоталітарної системи. Київ, 1996.
23. Баран В. К., Даниленко В. М. Україна в умовах системної кризи (1946–1980 рр.). Київ, 1999.
24. Баран В., Козак Д., Терпиловський Р. Походження слов'ян. Київ, 1991.
25. Баран З. А., Качарба С. П., Сіромський Р. Б., Чума Б. П. Історія країн Західної Європи та Північної Америки Нового часу (кінець XV – початок XIX ст.): навчальний посібник. Київ: Знання, 2015. 533 с.
26. Баранков О. Г., Желіба О. О. Шкільний курс історії та методика його викладання: Навчально-методичний посібник. Ніжин, 2002. 132 с.
27. Баханов К. О. Інноваційні системи, технології та методи навчання історії: Монографія. Запоріжжя: Просвіта, 2004. 327 с.
28. Баханов К. О. Сучасна шкільна історична освіта: інноваційні аспекти. Монографія. Донецьк: Юго-Восток, 2005. 384 с.
29. Баханов К. О. Сучасний шкільний підручник з історії. Харків: Основа, 2009. 127 с.
30. Білас І. Репресивно-каральна система в Україні. 1917–1953. Кн. 1–2. Київ, 1994.
31. Богдашина О. М. Джерелознавство історії України: питання теорії, методики, історії: Навчально-методичний посібник. Харків: «Вид-во САГА», 2008. 214 с.

32. Бойко О. Історія України (запитання і відповіді). Київ, 1997.
33. Бойко О. Історія України у XX столітті (20–90-ті роки). Ніжин, 1994.
34. Бондар В. Дидактика: Підручник для студентів вищих педагогічних навчальних закладів. Київ: Либідь, 2003. 264 с.
35. Бондаренко Г. Спеціальні історичні дисципліни. Луцьк: Вид-во ЛДУ, 1997. 187 с.
36. Борисенко В. Й. Курс української історії. Київ, 1997.
37. Брайчевський М. Вступ до історичної науки. Київ, 1995.
38. Верига В. Нариси з історії України (кінець XVIII – початок XX ст.). Львів, 1996.
39. Верстюк В. Ф., Дзюба О. М., Репринцев В. Ф. Україна від найдавніших часів до сьогодення. Хронологічний довідник. Київ, 1995.
40. Войнаровський А. В. Вступ до спеціальних історичних дисциплін. Вінниця, 2012. 230 с.
41. Воронов В. І. Джерелознавство історії України. Курс лекцій. Дніпропетровськ: Вид-во Дніпропетровського університету, 2003. 336 с.
42. Газін В. П., Копилов С. А. Новітня історія країн Європи та Америки 1918–1945 рр. Підручник для студентів вищих навчальних закладів. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2008. 492 с.
43. Газін В. П., Копилов С. А. Новітня історія країн Європи та Америки. 1945–2002. Київ: Либідь, 2004. 624 с.
44. Голиш Г. М. Історія історичної науки від найдавніших часів до кінця XIX століття: підручник. Черкаси: Вертикаль, 2015.
45. Гончарова Н. О. Методика викладання історії у вищій школі: Навчальний посібник. Харків: ФОП Шейніна О. В., 2009. 327 с.
46. Горохівський П. І. Методика викладання історичних дисциплін у вищій школі: Курс лекцій. Умань: ПП Жовтий О., 2012. 256 с.
47. Грабовський С., Ставрояні С., Шкляр Л. Нариси з історії українського державотворення. Київ, 1995.
48. Грицак Я. Нарис історії України. Формування модерної української нації XIX–XX століття. Київ, 1996.
49. Даниленко В. М., Кокін С. А. Всесвітня історія. Хронологія основних подій. Київ, 1997.
50. Довідник з історії України. Т. 1–2. Київ, 1993–1995.
51. Дорошенко Д. Нарис історії України. Т. 1–2. Київ, 1991.
52. Дубінський В. А. Методика викладання історії в школі: навчально-методичний посібник. Кам'янець-Подільський, 2005. 82 с.
53. Єфименко О. Історія України та її народу. Київ, 1992.
54. Зашкільняк Л. Методологія історії: від давнини до сучасності. Львів: Вид-тво ЛНУ ім. І. Я. Франка, 1999. 228 с.
55. Іваницька О. П. Новітня історія країн Європи та Америки (1945–2002). Вінниця, 2003.
56. Історія України в особах IX–XVIII ст. Київ, 1993.
57. Історія України в особах XIX–XX ст. Київ, 1995.
58. Історія українського війська. Т. 1–2. Львів, 1992–1996.
59. Козицький А. Новітня історія країн Азії та Африки (1918–1999 рр): курс лекцій. Львів: Афіша, 2000. 159 с.
60. Котляр М. Історія України в особах. Давньоруська держава. Київ, 1996.
61. Крижановська О. О., Крижановський О. П. Історія середніх віків: вступ до історії західноєвропейського Середньовіччя. Київ, 2004.
62. Крип'якевич І. Всесвітня історія. У 3-х кн. Київ, 1995.
63. Крип'якевич І. Історія України. Львів, 1992.

64. Курилів В. Методика викладання історії. Курс підвищення кваліфікації вчителя історії. Навч. пос. Харків; Торонто: Ранок, 2008. 256 с.
65. Левітас Ф. Л., Салата О. О. Методика викладання історії: Практикум для учителя. Харків: Основа, 2007. 112 с.
66. Макарчук С. А. Писемні джерела з історії України. Курс лекцій. Львів: Світ, 1999. 352 с.
67. Малафійк І. В. Дидактика. Навчальний посібник. Київ: Кондор, 2005. 397 с.
68. Малихін О. В. Методика викладання у вищій школі: навчальний посібник. Київ: КНТ, 2014. 262 с.
69. Міронова І. С. Історичне джерелознавство та українська археографія. Спецкурс з джерелознавства, історіографії та методики викладання історії: [навчальний посібник]. Миколаїв: Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2017. 176 с.
70. Новітня історія країн Західної Європи та Північної Америки 1918–1945: Навчальний посібник / З. А. Баран, Г. М. Кипаренко, С. П. Мовчан, М. М. Швагуляк. Львів: Афіша, 2005. 288 с.
71. Полонська-Василенко Н. Історія України. Т. 1–2. Київ, 1995.
72. Пометун О. І., Фрейман О. О. Методика навчання історії в школі. Київ: Генеза, 2006. 328 с.
73. Рибалка І. Історія України. Ч. 1–2. Харків, 1995–1997.
74. Рубель В. А. Історія середньовічного Сходу. Київ, 1997.
75. Сергійчук І. М. Новітня історія країн Азії та Африки (1918 – кінець XX ст.). Суми, ІЗТД «Університетська книга», 2002. 288 с.
76. Слюсаренко А., Томенко М. Історія української конституції. Київ, 1993.
77. Старєва А. М. Методика навчання історії: особистісно-орієнтований підхід: навчально-методичний посібник. Частина І. Миколаїв: «Іліон», 2007. 150 с.
78. Старєва А. М. Методика навчання історії: особистісно-орієнтований підхід: навчально-методичний посібник. Частина ІІ. Миколаїв: «Іліон», 2007. 200 с.
79. Терещенко Ю. Україна і європейський світ. Київ, 1996.
80. Українська історіографія на зламі XX і XXI століть: здобутки і проблеми / За ред. Л. Зашкільняка. Львів, 2004.
81. Яковенко Н. Вступ до історії. Київ: Критика, 2007. 376 с.

Англійською мовою:

1. Democracy: from Theory to Practice. Course Reader / Lead Author and Editor: Dr. Greer Burroughs. Second edition, revised and expanded (2019) International Foundation for Electoral Systems. URL: <https://ifesukraine.org/wp-content/uploads/2019/10/IFES-Ukraine-Democracy-from-Theory-to-Practice-Course-Reader-v2-2019-08-29-Eng.pdf>
2. Iryna Litvinova Andrii Ivanov Alina Suprun Alla Nitchenko Olen Stets (2021) Impact of the pandemic on the personal freedom limitation (Personal freedom includes freedom of mobility). AD ALTA: Journal of Interdisciplinary Research 11/02- XXIV, pp.40-45
3. Leonard Weinberg, Elizabeth Francis, Eliot Assoudeh. (2020). Routledge Handbook of Democracy and Security, Taylor and Francis, 340 p.
4. Melnyk, O., Shakun, N., Herasymenko, O., Nitchenko, A., Kolievatov, O. (2022) Theoretical and Methodological Aspects of the Humanistic Reorientation of Modern Society / O. Melnyk, N. Shakun, O. Herasymenko, A. Nitchenko, O. Kolievatov // W I S D O M, №2 (22). P. 59-67.
5. Melnyk O., Shakun N., Herasymenko O., Nitchenko A., Olkhovyk M., Kolievatov O. (2023) Modern civil society in the era of informatization: postmodern worldview / AD ALTA: Journal of Interdisciplinary Research Special issue no.: 13/01/XXXII. (Vol. 13, issue Special issue) pp.41-48.
6. Olena H. Kozynets, Alla G. Nitchenko, Oleksandr M. Holovko, Svitlana O. Shestakova, Leonid L. Tarasenko (2020). Implementation of Human Economic Rights in Transition States.

International Journal of Economics and Business Administration. Volume VIII, Special Issue 1, pp. 273-283.

7. Podbereznykh I. et al. (2022). Ukrainian policy in the field of information security. *Amazonia Investiga*. Vol. 11 (60). P. 206-213. DOI: <https://doi.org/10.34069/AI/2022.60.12.22>

8. Podbereznykh I. et al. (2022). Special Aspects of Administrative Liability in Ukraine. *Amazonia Investiga*. Vol. 11 (52). P. 49-54. DOI: <https://doi.org/10.34069/AI/2022.52.04.5>

9. Podbereznykh I. et al. (2024). Effectiveness of European Human Rights Protection Mechanisms in the Context of Military Operations. *Pakistan Journal of Criminology*. Vol. 16, No. 03, July-September. P. 935-948. <https://doi.org/10.62271/pjc.16.3.935.94>

Інформаційні ресурси:

1. Академії української преси. URL: <https://aup.com.ua/>
2. Всеукраїнська школа онлайн. URL: <https://lms.e-school.net.ua/>
3. Громадський проєкт «ЛІКБЕЗ. Історичний фронт». URL: <http://likbez.org.ua>
4. Державна наукова установа «Інститут модернізації змісту освіти». URL: <https://imzo.gov.ua/model-ni-navchal-niprohramy/hromadians-ka-ta-istorychna-osvitnia-haluz>
5. Красзнавство». Архів випусків. URL: <http://resource.history.org.ua/ejournal/EJ0000023>
6. Локальна історія. URL: <https://localhistory.org.ua/>
7. Міністерство освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/modelninavchalni-programi-dlya-5-9-klasiv-novoyi-ukrayinskoyi-shkoli-zaprovadzhuyutsyapoetapno-z-2022-roku>
8. Місто: історія, культура, суспільство. URL: <http://mics.org.ua/journal/index.php/mics>
9. Освітній центр Верховної Ради України. URL: <https://osvita.rada.gov.ua/>
10. Освітня платформа «На урок». URL: <https://naurok.com.ua/>
11. Освітня платформа «Всеосвіта». URL: <https://vseosvita.ua/>
12. Український інститут національної пам'яті. URL: <https://uinp.gov.ua>
13. Український освітній проєкт «Усна історія». URL: <https://www.ustnayaistoriya.info/>
14. Український історичний журнал. URL: <http://uhj.history.org.ua/uk>
15. Інститут історії України Національної академії наук України. URL: <http://history.org.ua>
16. Історична правда. URL: <https://istpravda.com.ua>
17. Електронний архів українського визвольного руху. URL: <http://avr.org.ua>
18. Підручники з історії України. URL: <https://uahistory.co/pidruchniki/ukraine-history.php>
19. Підручники зі всесвітньої історії. URL: <https://u.ahistory.co/pidruchniki/world-history.php>